

РОЗДІЛ VIII. ПОРІВНЯЛЬНА ПЕДАГОГІКА

УДК 378.145

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2021-4-49>

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ І ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Кучер Н. В.*аспірантка кафедри педагогіки, методики викладання іноземних мов й інформаційно-комунікаційних технологій**Київський національний лінгвістичний університет**вул. Велика Васильківська, 71, Київ, Україна**orcid.org/0000-0002-7482-3259**natalikucher2012@gmail.com*

Ключові слова: вища освіта, професійна підготовка, професійна діяльність, соціальна робота, соціальний педагог, соціальний працівник, університет.

У статті розглянуто специфіку професійної підготовки майбутніх соціальних працівників/соціальних педагогів у європейських та українських закладах вищої освіти. Метою статті є висвітлення і порівняння окремих аспектів професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів у європейських і українських університетах. Завдання дослідження полягали у визначенні європейських тенденцій удосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників/соціальних педагогів в умовах вищої освіти і можливостей імплементації конструктивних ідей цієї підготовки в освітній процес українських університетів.

З'ясовано, що схарактеризувати зміст підготовки соціальних працівників/соціальних педагогів в університетах європейських країнах можна на підставі усвідомлення таких особливостей: у процесі навчання в університеті майбутні соціальні педагоги вивчають суспільні дисципліни, психологію, методику соціальної роботи з різними категоріями дітей, підлітків, молоді, елементи соціального законодавства країни, а також розробляють, реалізують молодіжні волонтерські проєкти; теоретична підготовка комбінується із практичною, що виконується під наглядом досвідченого, професійного соціального педагога, займає значну частину часу у програмах підготовки.

Обґрунтовано існування відмінностей у підготовці фахівців у сфері соціальної роботи в системі власне університетської та вищої професійної освіти в європейських країнах. Підкреслено, що в умовах становлення професійної соціально-педагогічної діяльності в Україні створена розгалужена мережа закладів освіти, у яких готують майбутніх соціальних педагогів.

На основі аналізу сучасного стану вищої освіти України, з огляду на чинну систему підготовки соціальних педагогів у закладах вищої освіти та провідні напрями впровадження зарубіжного досвіду із проблеми дослідження, зроблено висновок, що зміст, форми, методи і методика навчання студентів в умовах вищої освіти ґрунтуються на досвіді, усталених традиціях та мають певну специфіку для кожної країни

EUROPEAN AND DOMESTIC EXPERIENCE IN TRAINING FUTURE SOCIAL EDUCATORS IN HIGHER EDUCATION

Kucher N. V.

*Postgraduate Student at the Department of Pedagogy, Methods of Teaching Foreign Languages
and Information and Communication Technologies*

*Kyiv National Linguistic University
Velyka Vasylkivska str., 73, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-7482-3259
natalikucher2012@gmail.com*

Key words: *higher education, professional training, professional activity, social work, social pedagogy, social worker, university.*

The article considers the specifics of professional training of future social workers / social educators in European and Ukrainian higher education institutions.

The purpose of the article is to highlight and compare some aspects of professional training of future social educators in European and Ukrainian universities.

The objectives of the study were to identify European trends in improving the training of future social workers / social educators in higher education and the possibility of implementing constructive ideas of this training in the educational process of Ukrainian universities.

It was found that the content of training of social workers / social educators in universities of European countries can be characterized on the basis of awareness of the following features: in the process of studying at the university future social educators study social sciences, psychology, methods of social work with different categories of children, adolescents, youth, the elements of the country's social legislation, as well as develop and implement youth volunteer projects; theoretical training is combined with practical, performed under the supervision of an experienced, professional social educator, and takes up much of the time in training programs.

The existence of differences in the training of specialists in the field of social work in the system of university and higher professional education in European countries is substantiated. It is emphasized that in the conditions of formation of professional social and pedagogical activity in Ukraine the extensive network of educational institutions is created and it trains the future social teachers.

Based on the analysis of the modern state of higher education in Ukraine, the current system of training of social educators in higher education institutions and leading areas of implementation of foreign experience on research, it is concluded that the content, forms, methods and techniques of teaching students in higher education are based on experience, established traditions and have a specificity for each country.

Постановка проблеми. Становлення і розвиток державної освітньої політики в Україні цілком очевидно актуалізує питання її кадрового забезпечення та започатковує подальшу розбудову системи професійної підготовки соціальних педагогів до діяльності з різними категоріями дітей, підлітків і молоді, обстоювання їхніх інтересів, прав у суспільстві. Натепер європейський досвід модернізації й оновлення вищої освіти в галузі соціальної роботи є вкрай важливим для України, адже її намагання

стати рівноправним партнером європейської освітньо-наукової спільноти потребує вивчення й можливого впровадження напрямів модернізації освітніх систем провідних країн Європейського Союзу.

Вивчення практичного досвіду підготовки соціальних педагогів в Україні дало змогу виявити суперечності між зростанням вимог суспільства до рівня професійної компетентності сучасних соціальних педагогів і реальним станом їх підготовки в закладах вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження проблем ефективної підготовки майбутніх соціальних педагогів до різних аспектів професійної діяльності привертало значну увагу європейської й української освітянської спільноти. Наголосимо, що в зарубіжних країнах соціально-педагогічна діяльність розглядається у структурі соціальної роботи, тому в нашому дослідженні будемо вживати терміносполуку «соціальний працівник» / «соціальний педагог».

Серед публікацій із проблем підготовки майбутніх фахівців у галузі соціально-педагогічної роботи варто виділити наукові праці таких зарубіжних й українських дослідників Г. Вільфінг (Австрія), З. Бернфельд, О. Вільманн, Х. Клумкер, А. Фішер (Німеччина), С. Архипова, Р. Вайнола, Л. Коваль, Л. Міщик, В. Поліщук, А. Рижанова (Україна).

Наукові праці зарубіжних дослідників висвітлюють історико-педагогічні аспекти становлення соціальної педагогіки, проблеми, пов'язані з її реформуванням і розвитком як науки, описують структуру соціально-педагогічної діяльності, проте немає цілісних досліджень різних аспектів підготовки майбутніх соціальних педагогів в умовах вищої освіти з огляду на можливості їх використання в Україні. Більшість зарубіжних досліджень, аналітичних звітів у галузі освіти чи результатів соціальної політики спрямовані на порівняння освітніх систем європейських країн з українською, але методичних рекомендацій щодо використання досвіду провідних країн Європейського Союзу з удосконалення підготовки майбутніх соціальних педагогів в Україні не сформульовано.

Із зазначеної тематики заслуговують на увагу вітчизняні публікації і дисертаційні дослідження, що присвячені загальним тенденціям, принципам, концепціям та моделям підготовки соціальних працівників і соціальних педагогів у різних країнах світу (Н. Горішина, Т. Дороніна, Г. Лещук, О. Пришляк, Л. Романовська й інші).

Наприклад, Т. Дороніна переконливо доводить, що досвід професійної підготовки соціальних педагогів/соціальних працівників, накопичений у європейських країнах, є важливим джерелом збагачення вітчизняної вищої освіти [3].

У дослідженнях І. Гриника [2], О. Пришляк [5] здійснено ґрунтовний аналіз структури і змісту професійної підготовки соціальних працівників/соціальних педагогів у німецьких закладах вищої освіти. Науковці виокремили найбільш цінні здобутки в напрямках підготовки цієї категорії фахівців у Німеччині й обґрунтували можливості їх використання в національній теорії та практиці соціально-педагогічної роботи.

Незважаючи на достатню кількість зарубіжних і вітчизняних наукових праць, аналіз проблеми вдосконалення й модернізації професійної підго-

товки майбутніх соціальних педагогів в Україні не став предметом цілісних досліджень і потребує посиленої уваги сучасних дослідників.

Мета статті – висвітлити і порівняти окремі аспекти професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів у європейських і українських університетах. Завданнями дослідження було визначення європейських тенденцій удосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників/соціальних педагогів в умовах вищої освіти і можливостей імплементації конструктивних ідей цієї підготовки в освітній процес українських університетів.

Вклад основного матеріалу дослідження. Нині підготовка майбутніх соціальних педагогів до професійної соціально-педагогічної діяльності є складним завданням, тому що в кожній країні завжди існували характерні тільки для умов життя в цій країні підходи до вирішення соціальних проблем, форми і методи надання різного роду соціальної підтримки і допомоги дітям, молоді, дорослим. Саме тому заклади вищої освіти створюють власні інноваційні методики підготовки фахівців у сфері соціальної й соціально-педагогічної роботи.

Проаналізуємо досвід університетів європейських країн із підготовки майбутніх соціальних педагогів.

Українські науковці, досліджуючи моделі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників / соціальних педагогів, відзначають такі три групи європейських країн за типом підготовки соціальних працівників / соціальних педагогів: перша група – це такі країни, як Австрія, Бельгія, Німеччина, Нідерланди, Франція (підготовка здійснюється поза системою університетської освіти); друга група – це країни (Чехія, Болгарія, Греція, Норвегія, Польща, Словаччина), у яких розвинуті як університетська, так і позауніверситетська моделі підготовки; третя група – це Естонія, Фінляндія, Велика Британія, Ісландія, Швеція, у яких підготовка соціальних працівників здійснюється переважно в університетах [1; 6]. Важливим для нашого дослідження є те, що в різних європейських країнах існують суттєві відмінності в підготовці майбутніх фахівців у сфері соціальної педагогіки.

І. Гриник [2], О. Пришляк [5] досліджують професійну підготовку соціальних педагогів у Німеччині та вказують на те, що престиж професії соціального працівника і соціального педагога в Німеччині останніми роками постійно зростає. У цій країні, як зазначають науковці, існує триступенева система вищої освіти: бакалаврат, магістратура і докторантура. За результатами осмислення концептуальних засад організації та функціонування соціально-педагогічної освіти можна стверджувати, що в Німеччині сформувалася система

неперервної професійної підготовки соціальних педагогів, яка включає в себе такі етапи: допрофесійну підготовку, різноманітне професійне навчання (освітньо-кваліфікаційні рівні – бакалавр, магістр, доктор) і післядипломну освіту. Загалом у німецьких університетах підготовка соціальних педагогів здійснюється за 4 роки з 10–30% практичним навчанням, із правом вибору видів практики. Після завершення університету випускник може продовжити освіту й отримати ступінь доктора.

Як зазначає Л. Романовська, у Великобританії соціальних працівників / соціальних педагогів готують в університетах, навчання продовжується від 1 до 2 років, передбачає теоретичну підготовку і 40% практичної підготовки, після закінчення випускникам видається диплом ліцензіата. Значним добутком системи підготовки соціальних працівників у цій країні, на думку дослідниці, є «практична підготовка, ефективність якої забезпечується чіткою координацією діяльності університетів і соціальних закладів, інтеграцією теорії та практики, різноманітністю моделей практичної підготовки, методичними розробками» [6, с. 2].

Проведений нами теоретичний аналіз науково-педагогічної літератури показав, якщо узагальнити зміст підготовки спеціалістів із соціальної роботи у провідних європейських країнах, можна зазначити таке:

1) у Бельгії соціальних педагогів готують в умовах університетської освіти, яка є професійною формальною освітою;

2) у Данії готують соціальних педагогів опосередковано, через участь студентів у соціально-педагогічних проєктах; специфікою є те, що дипломи не визначені державою, а студентам видається сертифікат [7];

3) у Франції підготовка соціальних працівників забезпечується асоціаціями й організаціями, що визнані державою, а диплом присуджується Міністерством молоді та спорту [4]; базовими «предметами підготовки є такі навчальні дисципліни: структура інститутів соціальної роботи, соціальна економіка, соціальне середовище, відносини між людьми, здоров'я, гігієна та медично-соціальний захист населення» [6, с. 6];

4) у Нідерландах підготовка соціальних педагогів контролюється і фінансується Міністерством освіти. Специфікою є те, що фахівців готують в університетах та інститутах середнього та продовженого терміну навчання, а після закінчення навчання випускникам видається сертифікат;

5) у Португалії Міністерство освіти, Міністерство праці та соціального благополуччя підтримують заклади освіти, що готують соціальних педагогів, проте випускники отримують диплом ліцензіата, який є проміжним між дипломами бакалавра та магістра.

Характеристику змісту підготовки соціальних працівників / соціальних педагогів в університетах європейських країн можна узагальнити на підставі розгляду таких особливостей: 1) у процесі навчання в університеті майбутні соціальні педагоги вивчають суспільні дисципліни, психологію, методику соціальної роботи з різними категоріями дітей, підлітків, молоді, елементи соціального законодавства країни, а також розробляють, реалізують молодіжні волонтерські проєкти; 2) теоретична підготовка комбінується із практичною, що виконується під наглядом досвідченого, професійного соціального педагога, займає значну частину часу у програмах підготовки (від 40 до 60% загального часу відведено в навчальних планах).

Теоретичне вивчення проблеми підготовки майбутніх соціальних працівників/соціальних педагогів у європейських країнах підтверджує наявність відмінностей у підготовці фахівців у сфері соціальної роботи в системі власне університетської та вищої професійної освіти в європейських країнах. Уважаємо, що пояснити ці відмінності можна з позиції врахування тенденцій традиційної академічної спрямованості власно університетської освіти (наявність ґрунтовної всебічної теоретичної підготовки майбутніх фахівців) і орієнтацій ринку праці на безпосередню практичну підготовку соціальних працівників / соціальних педагогів.

У підсумку відзначимо, що в більшості європейських країн професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів в умовах вищої освіти розподілена на теоретичну і практичну. Актуальним завданням цієї підготовки є узгодженість форм і методів навчання студентів змісту професійних компетентностей соціальних педагогів.

Нині у країнах Європейського Союзу все більшого значення набуває тенденція розвитку неперервної освіти й освіти дорослих. У зв'язку із чим післядипломна освіта соціальних педагогів у контексті неперервності стає спрямованою на підвищення кваліфікації, перекваліфікацію й опанування додаткових компетенцій. Зважаючи на суперечливі соціальні процеси, можна назвати головну закономірність – залежність мети, змісту, форм та методів соціально-педагогічної діяльності від соціально-економічних і політичних умов суспільства, пріоритетних напрямів соціальної політики. Така закономірність безпосередньо відбивається і на змісті оновлення професійної підготовки соціальних працівників/соціальних педагогів у вітчизняних закладах вищої і післядипломної освіти.

На нашу думку, для університетів України надзвичайно важливо врахувати тенденції в розвитку європейської соціальної освіти, а також запроваджувати інноваційні європейські підходи

навчання студентської молоді у професійну підготовку майбутніх соціальних педагогів.

В Україні створена розгалужена мережа закладів освіти, у яких готують майбутніх соціальних педагогів. До цих закладів віднесено заклади передфахової вищої освіти (коледжі) та заклади вищої освіти (інститути, університети класичного профілю, академії, спеціальні факультети педагогічних, технічних, аграрних закладів вищої освіти).

Професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів в Україні здійснюється в різних формах: очна, заочна, дистанційна, екстернат, передбачає різномірний характер освіти: допрофесійна, професійна, післядипломна, курси підвищення кваліфікації, спеціалізація і перепідготовка кадрів, неформальна й інформальна освіта. Варто відзначити наявність значної кількості теоретико-практичних напрацювань, методичних рекомендацій з організації соціальної, соціально-педагогічної діяльності з різними категоріями населення.

За результатами теоретичного опрацювання наукових праць українських соціальних педагогів доцільне зауважити, що вітчизняній професійній підготовці майбутніх соціальних педагогів притаманний прикладний рівень наукового пізнання, який реалізується шляхом використання розроблених соціально-педагогічних технологій і методик здійснення соціально-педагогічної роботи з різними категоріями дітей, підлітків, молоді.

На наше переконання, вивчення досвіду підготовки майбутніх соціальних працівників / соціальних педагогів у провідних країнах Центральної та Східної Європи є надзвичайно важливим для України у зв'язку із входженням до європейського освітньо-наукового простору. Висвітлення й узагальнення європейського досвіду дає змогу правильно врахувати переваги, проблемні ситуації та шляхи їх усунення, передбачити можливі помилки у стратегії вдосконаленні цієї підготовки в умовах вищої освіти України.

Як висновок зазначимо, що незважаючи на тісний зв'язок системи державної соціальної підтримки і допомоги з різними національними соціально-економічними та політичними умовами, незмінною в європейських країнах залишається мета професійної підготовки майбутніх соціаль-

них працівників / соціальних педагогів: формування компетентних фахівців із високим рівнем професіоналізму. Спільними для всіх країн є також засади соціально-педагогічної роботи, які визначаються цілями, змістом та функціями навчання студентів, а також специфічними рисами соціально-педагогічної освіти: багатоаспектністю, гуманістичною спрямованістю, гнучкістю й універсальністю.

До можливостей імплементації конструктивних ідей європейської підготовки майбутніх соціальних працівників / соціальних педагогів в умовах вищої освіти в освітній процес українських університетів нами віднесено: 1) запровадження внутрішньої і зовнішньої мобільності студентів (майбутніх соціальних працівників і соціальних педагогів) шляхом стажування як обов'язкового складника навчального плану підготовки бакалавра; 2) оновлення навчального плану підготовки майбутніх соціальних педагогів (бакалаврат, магістратура) з унесенням дисциплін спеціалізації за вибором закладу вищої освіти залежно від актуальних пропозицій щодо майбутнього працевлаштування і потреб регіону в соціальних педагогах; 3) розширення можливостей неформальної освіти з подальшою сертифікацією набутих соціальним педагогом фахових компетентностей.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведений порівняльний аналіз наукових праць і дисертаційних досліджень у сфері професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів у розвинутих європейських країнах та в Україні дозволив дійти висновку, що зміст, форми, методи і методика навчання студентів в умовах вищої освіти ґрунтуються на досвіді, усталених традиціях та мають певну специфіку для кожної країни. Вивчення європейського досвіду дає змогу встановити загальні вимоги до навчання майбутніх соціальних педагогів та визначити найбільш результативні форми і методики їх підготовки, що мають перспективи для їх подальшого впровадження в Україні.

Перспективними напрямом для подальшого дослідження вважаємо доцільність вивчення тенденцій модернізації вищої освіти в галузі підготовки майбутніх працівників соціальної сфери.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горішна Н. Організація професійної підготовки майбутніх соціальних працівників: міжнародний досвід. *Social Work and Education*. 2014. № 1. С. 13–19. URL: https://www.researchgate.net/publication/339055111_Organizacia_profesijnoi_pidgotovki_majbutnih_socialnih_pracivnikovimiznarodnij_dosvid.
2. Гриник І. Розвиток системи професійної підготовки соціальних педагогів і соціальних працівників у Німеччині. *Людинознавчі студії. Педагогіка*. 2014. № 29. URL: https://dspu.edu.ua/pedagogics/arhiv/29_ch2_2014/10.pdf.
3. Дороніна Т. Державна соціальна політика та розвиток соціальної освіти: зарубіжний досвід та вітчизняний контекст. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка. Серія «Педагогіка»*. 2019. № 11. С. 15–20.

4. Лещук Г. Система професійної підготовки фахівців соціальної сфери у Франції : дис. ... канд. пед. наук. Тернопіль, 2009.
5. Пришляк О. Професійна підготовка соціальних педагогів у вищих навчальних закладах Німеччини : дис. ... канд. пед. наук. Тернопіль, 2008.
6. Романовська Л. Система підготовки фахівців з соціальної роботи за кордоном на прикладі розвинених країн. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2013. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2013_3_21.
7. Тучак Х. Соціальна робота в Данії. *Social Work and Education*. 2014. № 1. С. 56–61. URL: http://catalog.library.tnpu.edu.ua/naukovi_zapusku/Social%20Work/Work_2014_1.

REFERENCES

1. Gorishna, N.M. (2014). Orhanizatsiia profesiinoi pidhotovky maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv: mizhnarodnyi dosvid [Organization of professional training of future social workers: international experience]. *Social Work and Education*. 1. 13–19. URL: https://www.researchgate.net/publication/339055111_Organizacia_profesijnoi_pidgotovki_majbutnih_sotsialnih_pracivnikovmiznarodnij_dosvid.
2. Hrynyk, I. (2014). Rozvytok systemy profesiinoi pidhotovky sotsialnykh pedahohiv i sotsialnykh pratsivnykiv u Nimechchyni [Development of the system of professional training of social educators and social workers in Germany]. *Liudynoznavchi studii. Pedahohika*. 29. URL: https://dspu.edu.ua/pedagogics/arhiv/29_ch2_2014/10.pdf.
3. Doronina, T.O. (2019). Derzhavna sotsialna polityka ta rozvytok sotsialnoi osvity: zarubizhnyi dosvid ta vitchyzniani kontekst [State social policy and development of social education: foreign experience and domestic context]. *Naukovyi visnyk Kremenetskoj oblasnoi humanitarno-pedahohichnoi akademii im. Tarasa Shevchenka. Seriya: Pedahohika*. Kremenets. 11. 15–20.
4. Leshhuk, G.V. (2009). Systema profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv sotsialnoi sfery u Frantsii. [The system of professional training of social workers in France]. *Dy's. kand. ped. nauk. Ternopil'*.
5. Pryshliak, O.Yu. (2008). Profesiina pidhotovka sotsialnykh pedahohiv u vyshchyykh navchalnykh zakladakh Nimechchyny [Professional training of social pedagogues in higher educational institutions of Germany]. *Dy's. kand. ped. nauk. Ternopil'*.
6. Romanovska, L.I. (2013). Systema pidhotovky fakhivtsiv z sotsialnoi roboty za kordonom na prykladi rozvynenykh krain [The system of training specialists in social work abroad on the example of developed countries]. *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy*. 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2013_3_21.
7. Tuchak, Kh.V. (2014). Sotsialna robota v Danii [Social work in Denmark]. *Social Work and Education*. 1. 56–61. URL: http://catalog.library.tnpu.edu.ua/naukovi_zapusku/Social%20Work/Work_2014_1.